

Javultak-e a tanácsi könyvtárak működési feltételei Borsodban?

Borsod az aprófalvas megyék egyike, amelyben sok kis könyvtár van, de közöttük kevés az igazi könyvtár. Ez a különleges helyzet alaposabb elemzését kívánja a lakosság könyvtári ellátásának, amely pedig szorosan összefügg a könyvvállománnyal, a helyiséggel, a községi könyvtárak nyitvatartási idejének és a könyvtárosok tiszteletdíjának nagyságával. Ezért 1967-ben elhatároztuk, hogy mi is megvizsgáljuk *könyvtárhálózatunk helyzetét*. Tájékozódni kívántunk a munkaidőről, ezen belül a kölcsönzési időről, a tiszteletdíjakról, továbbá arról, hogy hány könyvtárban van zártpolcos kölcsönzés, hol nincs helybenolvasási lehetőség, mennyi azoknak a könyvtáraknak a száma, amelyek helyiségét más célra is használják, s végül az alapfokú vizsgával nem rendelkező könyvtárosok számáról.

A vizsgálódás alapján elemzést készítettünk, amelyet megvitattunk a járási könyvtárak munkatársaival. A kapott adatok elég nagy egyenetlenséget mutattak mind a nyitvatartási időt, mind a tiszteletdíjakat illetően. Nagy volt az eltérés a járássok között, de még a járásokon belül is. Akadtak például könyvtárak, amelyekben azonos tiszteletdíjért sokkal kevesebb időben kölcsönöztek, mint más, feladatukat lelkiismeretesen ellátó könyvtárakban. Elég feltűnő különbség volt néhány járási és önálló községi könyvtár kölcsönzési ideje között is.

Másfél évvel később, 1969 májusában az előzőkhöz hasonló kérdések alapján újból megvizsgáltuk a hálózat helyzetét. Az 1969-es vizsgálattal már nemcsak az volt a célunk, hogy a korábbi kérdésekre újból választ kapjunk, hanem az is, hogy adatait az 1967-es adatokkal összehasonlítsuk, és a másfél éves változást s a fejlődés ütemét lemérjük. Úgy gondoltuk, hogy ezek ismeretében könnyebben tudunk számításokat végezni arra vonatkozóan is, milyen feltételek és milyen anyagi bázisok szükségesek olyan könyvtárak létrehozásához, amelyek funkciójukat betölthetik, és társadalomformáló sajátos feladatuknak megfelelnek. A vizsgálódás megállapításait elemző tanulmány formájában megjelentettük a megyei könyvtár Módszertani Füzetek sorozatában, s megküldtük a megyei és a járási tanácsi vezetőknek.

Most pedig nézzük meg közelebbről a felmérés eredményeit.

Heti hány napon kölcsönöztek a borsodi tanácsi könyvtárak?

Heti	1967-ben	1969-ben
1 napon	148 (35,3%)	102 (24,5%)
2 napon	182 (43,3%)	211 (50,7%)
3 napon	41 (9,9%)	41 (9,9%)
4 napon	12 (2,9%)	17 (3,9%)
5 napon	26 (6,3%)	21 (5,1%)
6 napon	9 (2,3%)	25 (5,9%)

A két év adatainak összehasonlítása szerény fejlődést mutat, amely a csupán 1 napon nyitvatartó könyvtárak számának csökkenésében, illetve a 2 napon nyitvatartó könyvtárak számának 29-cel való növekedésében jelentkezik. A 3 napon nyitvatartó könyvtárak száma egyáltalán nem, a 4 napon nyitvatartóké alig növekedett, az 5 napon nyitvatartóké 5-tel csökkent, ezzel szemben a 6 napon nyitvatartó könyvtárak száma 16-tal nőtt.

A kölcsönzési idő nagysága az egyik legfontosabb feltétele a lakosság jó könyvtári ellátásának. Ezzel szemben megyénkben még nagyon sok a hetenként 1, illetve 2 napon kölcsönző könyvtár.

A fenti adatok nem mutatják, de elég nagy a különbség a naponkénti nyitvatartáson belül is, hiszen nem ritka az olyan könyvtár, amely hetenként 1 napon 2 órát, vagy két napon 2—2 órán át kölcsönöz.

Külön megvizsgáltuk a 8 főfoglalkozású könyvtárossal működő önálló községi könyvtár, 8 járási és 2 városi könyvtár kölcsönzési idejét is.

A nyolc *önálló községi könyvtár* hetenként 26—32 órán át kölcsönöz, három közülük 6 napon, öt 5 napon át áll az olvasók rendelkezésére. A tapasztalat az bizonyítja, hogy a délelőtti kölcsönzési idő kihasználtsága jóval kisebb a délutáninál, ezért nem tartjuk helyesnek, hogy négy könyvtárban a kölcsönzési idő 30—50%-a a délelőtti órákra esik. Nem jó az sem, hogy három könyvtár úgy tart nyitva heti 21, illetve 10—10 órában, hogy csak a helybenolvasásra ad lehetőséget, de a kölcsönzésre nem. Falusi könyvtárban ennek még nincs értelme. 1967-hez viszonyítva javult a helyzet

a kölcsönzési időnek az esti órákra való kiterjesztésében, de két könyvtár mégis 13 órákor zárja kapuit, arra hivatkozva, hogy úgysem jönnének az olvasók.

A nyolc könyvtár közül négy szombat délután zárva tart, noha akad köztük olyan, melyben a főfoglalkozású könyvtáros mellett még négyórás könyvtáros is tevékenykedik.

A *járási, városi könyvtárak* többnyire heti 30—36 órában kölcsönöznek, hasonlóan a községi könyvtárakhoz. A vizsgálat alapján az egészségtelen jelenségek közé sorolható a korai zárás. Négy járási, illetve városi könyvtárban még mindig 18 órákor zárnak; a délelőtti és délutáni, esti kölcsönzés aránya nem kielégítő. Elég sok könyvtárban reggel 8, illetve 9 órától kezdve délelőtt 2—3 óra hosszat kölcsönöznek, holott a tapasztalatok szerint ilyenkor igen gyér a látogatók száma. Egy járási intézményben 50, a többiben 20—30%-os a délelőtti kölcsönzés aránya. Ezzel szemben a Sátoraljaújhelyi Járási Könyvtár mindkét részlege déli 12 órától este 19 óráig kölcsönöz. Azt sem lehet helyeselni, ha egy járási könyvtár hetenként 6 napon át kölcsönöz, de három délután — ebben a szombat délután is benne van! — nem áll az olvasók rendelkezésére. (A vizsgálat tanúsága szerint a tíz járási, városi könyvtár közül csak egy tart nyitva szombat délután 17 óráig! Két járási könyvtár pedig szombaton még délelőtt is zárva van, mert a könyvtárosok ilyenkor „belső” munkát végeznek.)

Ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy a nyitvatartási, kölcsönzési időnek feltétlenül alkalmazkodnia kell a dolgozók szabad idejéhez. Reméljük, ennek az anyagi és személyi feltételei a közeljövőben meglesznek.

A tiszteletdíjak és a munkaidő, illetve a kölcsönzési idő összefüggései

Annak ellenére, hogy 40—50 könyvtáros tett évenként alapfokú vizsgát, mégis 100 fölött van az alapfokú képzettséggel nem rendelkezők száma. A községi tiszteletdíjas könyvtárosok nagymérvű cserélődésére most nem térhetünk ki, de annak idején külön témaként fogunk foglalkozni a személyi változások okaival.

Jóllehet a szabadpolcos kölcsönzés a könyvtári szolgáltatás korszerűbb formája, hálózatunkban sajnos még a könyvtárak 53,2%-ában folyik zártpolcos kölcsönzés, és 51%-ukban nincs helybenolvasási lehetőség. Másfél év alatt csupán 9 könyvtárt sikerült átalakítani szabadpolcossá, és 21-ben tudtunk kialakítani helybenolvasási lehetőséget.

Ha a zártpolcos kölcsönzés megszüntetésének és a helybenolvasási lehetőség kialakításának másfél éves fejlődési ütemét állandónak tekintjük, akkor meg kell állapítanunk, hogy a zártpolcos rendszer felszámolására kb. 20 év, a helybenolvasás általánossá tételére 10 év szükséges.

Nem közömbös számunkra az sem, hogy a megyében a 417 könyvtári egység közül 188 helyiségét még más célra is használják, ami igen megnehezíti a zavartalan könyvtári munkát.

Az 1967-es vizsgálat adatait összehasonlítva az 1969-essel, megállapítottuk, hogy a tiszteletdíjak alakulásában lényeges változás nincs. A járáások adatainak összehasonlításából igen változatos kép tárult elénk.

Az encsi, a mezőcsáti, a mezőkövesdi és az ózdi járásban már nincs 100 Ft-on aluli tiszteletdíj. A tiszteletdíjak és a munkaidő megállapításában továbbra is nagy eltérések mutatkoznak járásonként, községenként. (Pl. ugyanazért a tiszteletdíjért több munkaidőt kérnek a sátoraljaújhelyi járásban, mint a mezőkövesdiben.)

A tiszteletdíj-kategóriákon belül is nagyok az eltérések a járáások között, sőt a járáásokon belül sem egységes eljárás alapján állapították meg a munkaidőt. Nem kevés az olyan könyvtárak száma, amelyekben azonos munkaidő, a hasonló körülmények között végzett munka és az azonos eredmények ellenére is más-más tiszteletdíjat kapnak a községi könyvtárosok. A vizsgált 355 községi könyvtáros közül kilencvenkilenc könyvtárosnak van 100 Ft, száznak 101—150 Ft, nyolcvannégynek 151—250 Ft, negyvenötnek 251—400 Ft, huszonhétnek 400 Ft-on felüli tiszteletdíja.

A tiszteletdíjak 1967 óta 7 járásban lényegében változatlanok. Egyedül az encsi járásban láttunk komolyabb törekvést a helyzet javítására. Itt a 100 Ft-os tiszteletdíjasok száma 40-ről 18-ra csökkent, mivel 22 könyvtárosnak 150—200 Ft-ra növelték a tiszteletdíját. (Itt igen jólesően észleltük a járási tanács törődését az egyéb könyvtári feltételek javításában is.)

A tiszteletdíjak és a munkaidőátlagok összefüggése érdekes képet mutat a megye helyzetéről, amelyet érdemes volna más megyék hasonló adataival is összevetni:

a 100,— Ft alatti tiszteletdíjak átlaga 96 Ft; a munkaidő átlaga: heti 3,9 óra. Az 1 órás első óradíj átlaga: 6,1 Ft.

a 101—150 Ft közötti tiszteletdíjak átlaga: 141 Ft; a munkaidő átlaga: heti 5,9 óra, 1 óra díja: 6 Ft.

a 151—250 Ft közötti tiszteletdíjak átlaga: 210 Ft; a munkaidő átlaga: heti 8 óra; 1 óra díja: 6,50 Ft.

a 251—400 Ft közötti tiszteletdíjak átlaga: 358 Ft; a munkaidő átlaga: heti 13,1 óra; 1 óra díja: 6,80 Ft.

a 400 Ft-on felüli tiszteletdíjak átlaga: 627 Ft; a munkaidő átlaga: heti 23,7 óra; 1 óra díja: 6,60 Ft.

A könyvtári munkáért fizetett átlag a megyében 6,40 Ft. Úgy gondoljuk, ez az összeg egyáltalán nem fejezi ki a könyvtári munka értékét. S éppen ezért szükségesnek tartjuk összehasonlítást tenni más foglalkozási kategóriákkal csak azért, hogy kimutassuk, milyen foglalkozási ágakban találkozunk hasonlóan alacsony óradíjjakkal.

Az egyenetlen munkaidő követelmények szemléltetésére a négy járásra vonatkozólag összevetettük az 500—1000 lakosú települések könyvtárosainak tiszteletdíját és munkaidéjét.

Járás	A tiszteletdíj havi Ft-átlaga	A munkaidő heti óraátlaga	A kölcsönzési idő heti óraátlaga
Edelényi	183	6	4
Encsi	150	5	4,3
Ózdi	133	6,4	4,6
Sátoraljaújhelyi	131	8,3	5,4

Tapasztalataink szerint több járásban túlságosan ötletszerűen állapítják meg a munkaidőn belül az adminisztrációra fordítható munkaórák számát.

1967-ben még volt olyan járás, ahol a munkaidőnek csupán 40,7%-ában kölcsönöztek. Egy másikban csak 58,8%-ában. 1969-re már lényegesen megváltozott a helyzet ezen a téren, de így is van 10—25%-os eltérés a járások között. A munkaidő 64%-ában kölcsönöznek a sátoraljaújhelyi járásban, 65%-ában a mezőkövesdi járásban, 88,8%-ában az encsi járásban, valamint 79,9%-ában a szerencsi járásban.

A vizsgálat után

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tizenegy 3—4 ezer, hét 4—5 ezer lakosú község van, amelyben nincs főfoglalkozású könyvtáros. Ezekben a településeken 70 ezer ember él. A 18 közül öt községben nincs helybenolvasási lehetőség sem. Az olvasók száma 6 községben 600, 700, 800-on felül van, a többiben 4—500 felett. Ezekben a községekben a könyvtárosok 600—700 Ft-ért végzik munkájukat. A háromezer lakoson felüli településeken tehát nagyon is indokolt lenne a főfoglalkozású könyvtáros alkalmazása. Az ilyen nagyságú szovjet és román településeken főhivatású könyvtáros van.

Az elemzés alapján javaslatot készítettünk a jelenlegi tiszteletdíjakhoz kapcsolódó munka-, illetve kölcsönzési időre, *célunk a legalább tíz forintos óradíj elérése*. A javasolt tiszteletdíjak nagyságának a munkaidőkkel való kapcsolatát világítja meg az általunk készített következő összeállítás is, melyet más megyék tájékoztatása céljából közlünk.

Tiszteletdíj (havi)	Kötelező munkaidő (heti)	Munkaidőn belüli kölcsönzési idő	Adminisztrációs idő	Hetenként hány napon kölcsönözzenek
100 Ft-ig	3 óra	2 óra	1 óra	1 napon
101—150 Ft	4 óra	3 óra	1 óra	1 napon
151—250 Ft	8 óra	6 óra	2 óra	2 napon
251—350 Ft	12 óra	9 óra	3 óra	2—3 napon
400 Ft	13 óra	10 óra	3 óra	3 napon
500 Ft	16 óra	11 óra	5 óra	3 napon
600 Ft	20 óra	12 óra	8 óra	3—4 napon
700 Ft	24 óra	16 óra	8 óra	4—5 napon

Sajnos, az elemzés során bebizonyosodott, hogy a könyvtárak nagy része az alapfeltételek hiányában a társadalmi igényeket nem tudja kielégíteni. A vizsgálat, az elemzés jelentőségét mi legfőképpen abban látjuk, hogy írásban rögzített és adatokkal alátámasztott tények bizonyították: csak azoktól a könyvtáraktól lehet elvárni magasabb szintű kulturális szolgáltatást, amelyekben a feltételek megvannak. Valamennyi feltétel megteremtése pedig csak a társadalom, az állam segítségével oldható meg.

Pócsi Gusztáv